

'zeer koud en 's morgens moesten er telkens een honderd tot honderdtwintig man uit de schuren gehaald worden die bevroren waren of doodgetrapt. Die nachten in de schuren zijn niet te beschrijven. . . Wij die het hebben meegemaakt, zeggen: men kan het nooit zo erg schilderen als het is geweest. De mensen werden gewoon gek en vlogen dan met hun schoenen over de hoofden van hun kameraden. Het eten was hopeloos. Er zijn mensen bij onze groep geweest die vier tot vijf dagen zonder eten zijn geweest. De anderen kregen twee of drie aardappelen of een klein stukje brood. Er waren mensen wier handen en voeten bevroren – het was iedere dag een ellendige troep die door de sneeuwstorm trok. Eenmaal zijn we in zo'n sneeuwstorm een verkeerde weg ingeslagen en hebben we tot 's nachts twee à drie uur rondgedoold. Die nacht zijn er wel vier- tot vijfhonderd man verloren gegaan, het schieten van de SS op de arme mensen was niet van de lucht.'¹

S. van den Bergh, die uit Theresienstadt naar Auschwitz was gedeporteerd, werd geëvacueerd uit het al genoemde *Aussenkommando*-Gleiwitz I en moest, evenals Rood, naar Blechhammer op weg gaan (daar werd hij bevrijd doordat hij zich had verborgen²). 'Zestien, zeventien uur', schrijft hij,

'hebben we die eerste dag gelopen: een verzameling stumperds, met flegmonen, zweren, karbonkels, puisten en met verbanden bedekt. Velen hadden schoenen die niet pasten en onderweg gingen schaven of knellen. Zij liepen dan op blote voeten verder door de sneeuw of op vodden, met touwtjes of stukken ijzerdraad om hun enkels gebonden. Links en rechts liepen de SS-veedrijvers; met knuppels joegen ze de kudde op, achter ons klonken soms geweerschoten van het moord-*Kommando*.'³

'Het was', aldus kort na de bevrijding de arts dr. E. A. Cohen die uit het *Stammlager* van Auschwitz werd weggevoerd,

'één lange dodenweg. In het begin telden wij de lijken, maar wij raakten al gauw de tel kwijt. Mannen smeekten elkaar om elkaar te helpen. Er raakten vrouwen tussen onze groep verzeild, oude vrouwen en jonge vrouwen die op pantoffels liepen of op blote voeten en dan ondersteunde je ze twee, drie kilometer en tenslotte liet je ze ook weer los' –

waarna vaak SS'ers naderden.

¹ B. Simmeren: 'Verslag' (z.j.), p. 10 (GC). ² Ook in Blechhammer is door de SS getracht, alle achterblijvenden te vermoorden: er werden barakken in brand gestoken en er werd met machinegeweren op gevangenen geschoten. Velen die geweigerd hadden te vertrekken, kwamen om het leven. ³ S. van den Bergh: *Deportaties. Westerbork, Theresienstadt, Auschwitz, Gleiwitz* (1945), p. 77.